

Йордан Радичков

Милойко

„Виждаш ли, Милойко – каза Леко Алексов, – като бръснач стана длетото“ ... И щом удари с длетото, камъкът се разполови, като че го бяха взривили с барут; и щом видях как Леко Алексов преbledня, а така също и очите му преbledнях, тутакси разбрах кой изяде бай Ангел и леля Василка и ги предаде на полицията. Още на самото място му казах, че не може ръката на предателя да не трепне... Предателят може да съдържа ръката си, той и себе си може да съдържа и да подтиска, но един ден ще трепне и с едно само движение ще разкрие тайната си.

Шибнах конете, празната ми каруца гърми по улицата, ама аз не чувам гърмежа ѝ, а чувам само пукота на камъка, когато се разполови. Катърите спряха пред вратника ми, стоят, предат с уши, помахват с опашки, а аз не се сещам да сляза и да отворя вратника, че да вкарам каруцата в двора. Седя в каруцата, мисля си: не може предателят да издигне паметник на героя, всичките природни сили ще се изпречат на пътя му, самият паметник ще се изпречи на пътя и няма да позволи. Бай Ангел и леля Василка са свят пример за нас и техният паметник може да бъде направен само от свети ръце. Дори камъкът, макар че е студен и безчувствен, не дава нечиста ръка да се докосне до него!

Мисля си още дали сега да ида и да доложа всичко или да оставя тая работа за сутринта. След като изгориха бай Ангел и леля Василка в хлебарницата, аз се мъчех да разбера кой е предателят, муших се навсякъде, позаслушах навсякъде, в самата полиция ходих няколко пъти и там също надавах ухо, дано открия някаква нишка. За мене е лесно да отида навсякъде, щом катърите ми са натоварени с дърва. В полицията предлагам по три товара дърва, на двата хана ходя – там карам по три товара дърва, – в казармите също, пред офицерската столова – спирам катърите и предлагам дърва на офицерите. Та се провирам навсякъде с моите катъри; някъде позаслушам, някъде подпитам, но не мога да се добера до нишката, Подир Девети септември нашите прегледаха всички архиви, намериха в тях провокатори и доносчици, но за бай Ангел и леля Василка нищо не намериха, Знам, че нищо на тоя свят не остава скрито и че един ден предателството ще излезе наяве... И ето го сега – камъкът сам се пукна и посочи предателя.

Слязох от каруцата, вкарах катърите в двора. Разпрягам добичетата и докато пренасям такъмите под сайванта, решавам да ида рано сутринта и да разкажа цялата работа било в милицията, било в партията, защото и партията, и милицията си блъскат главите и до никаква следа не могат да се доберат. И с бай Флоровата работа излезе същото. Бай Флоро разкарваше с каруцата грънчарски изделия по селцата, беше във

връзка с движението, но стана предателство и го убиха на моста. Бай Флоро си отиде, ситни деца остави, жена остави също, болнава, и не може да изхрани децата. Купих му аз тогава каруцата, взех голямото от децата със себе си, водя го по Балкана за дърва. Каруцата на бай Флоро изрисувана цялата с четници и с башибозук, но нали дъжд мокри ритлите, слънце ги пече, боята взе да се лющи, та ако погледне човек, трудно ще разбере сега кое е башибозук, кое чета или пък параход. Ако един ден ми стигне ръка, ще дам каруцата на коларо-железаря да боядиса ритлите, па да нарисува пак по тях и четници, и башибозук, и бай Флоро да нарисува с една шарена берковска стомна в средата, и бай Ангел Хлебаря, и леля Василка също да нарисува как посрещат с хляб четата и войводата. Дано един ден ми стигне ръка да направя тая работа!

През нощта до късно лежа буден в леглото. Как тъй не съм сапикасал, че Леко Алексов върши предателство! През три къщи живеем, на една и съща улица сме, а не ми е текнало наум, че той върши предателство. От неговата каменоделница се вижда цялата улица, мишка не може да се промъкне незабелязана. Той седи в двора, почуква с длетото по камъка и с едно око държи улицата, дворовете, къщите, работилниците, всичко вижда – кой минава, кой къде влиза и излиза, кой какво носи – всичко му е като на длан. Виж ти: през три къщи сме, а досега да не се сетя, че Леко Алексов, като дялка камъни в двора си и примижава с очи, уж да не му влезе люспа в око, всъщност примижава, за да види по-добре кой накъде се запътва и за кого тебе да донесе в полицията! „Гледай“, мисля си и ме обхваща злоба, утре ще гледаш през решетките на милицията и кога потънеш в земята, ни камък ще ти дяла някой за кръст, нито гроба ти ще знае някой къде е!

Така си мисля и заспивам, ама едва съм дремнал и чувам, че на прозореца се тропа силно. „Милойко! Милойко!“ – вика някой отвън. – „Кой?“ – питам и сядам в леглото, – „Аз съм, аз!“ – казва она отвън. Ама ни по гласа мога да го позная, ни по лицето, защото навън тъмно, па и аз съм още сънен. Ставам, паля лампата и отивам да отворя прозореца. И кога отварям, виждам осветен от лампата Леко Алексов, все така блед като снощи, когато камъкът се пукна под длетото му, само очите му не бяха бели като снощи, очите му се бяха зачервили. Той носеше железен лост на рамо и сламена капа.

Изненадах се, като го видях. Гледам го и мълча, и той ме гледа и мълчи и по едно време рече: „За оная, снощната работа, Милойко, не си прав. Не съм предател аз и не ми е трепнала ръката на мене, ами камъкът имал отвътре гнил дамар, та като ударих с длетото, съм улучил

точно в дамара. Затова се разполови като от гръм камъкът. А и да ти кажа ли, загубих ума и дума, щото като стигнах до имената, видях как Ангел и Василка дойдоха до оградата и се спряха там да гледат как ще дълбая писмената. Ангел държи една голяма хлебарска лопата и ме гледа все в ръцете как ще дълбая букви по камъка. И досега ми е пред очите всичко.“

Мене ме поби студена пот, гък не мога да кажа. А Леко Алексов стои в рамката на прозореца, лампата го осветява до половината на гърдите: „Та съм дошъл, Милойко, да те помоля да идеме с тебе сега на кариерите в Беговица, да подберем един камък и да го докараме, а аз, като седна над камъка, и денем, и нощем ще дялам с длетото, но паметник тебе да направя.“

„Ама, разбира се! – казах тогава и почнах да търся дрехите да се обличам. – Нали веднага искаш да идеме?“ – „Веднага, веднага – казва Леко Алексов. – И без това цяла нощ не съм мигнал за тежките думи, дето ми каза. А и няма да мигна, докато не довърша паметника.“ – „Ама, разбира се!“ – казвам аз, мотам се по стаята, обличам наопаки ризата, събличам я, пак я обличам, но тя пак наопаки. Ще ми се да падна в стаята и да поискам прошка от човека, заради тежките думи. Неловко ми е, щото в ума си даже зад решетки го пратих, а ето сега човечецът стои навън, очите му зачервени от безсъние, по тъмно иска да ходим в кариерите и да докараме камък за бай Ангел и за леля Василка. „Ама, разбира се!“ – викам аз силно, щото никакви други думи не мога да измисля, и изхвърквам из стаята да впрегна катърите.

Катърите ме гледат изненадано. „Луд човек! – мислят си. – Къде ще ни впряга по това време.“ Пристъпват неохотно, пръхтят и дебнат, ако могат да захаят Леко Алексов за ръкава. Разбират, изглежда, че каменоделецът е виновен да ги запрягам толкова рано, и затуй искат да го захаят. „По-настрана, казвам му, катърите са още сънени, може някой да те захапне за ръкава.“ – „Знам аз – казва ми Леко Алексов и минава отзад да туря железния лост в каруцата. – Катър, кога рече, може да хапе по-лошо и от куче!“

Той се качва, кляка в каруцата и се държи с две ръце за ритлите, а аз извеждам катърите на улицата, затварям вратника, качвам се горе при него и тръгваме. Живо пиле никъде не се вижда, а и прозорец не свети никъде, рано е още. Едно време все по тая доба излизах, живо пиле не се види никъде и прозорец не свети никъде, само в края на улицата виждам да играят пламъци във фурната на бай Ангел. „Добро утро, бай Ангеле!“ – „Добро утро, Милойко, много си подранил сабаале!“ – „Подранил съм,

казвам, не дават вече горските да берем дърва на старото сечище, ами се катерим като кози чак до соватите.“ Совати ние казваме на високопланинските пасища. Докато човек иде и докато се върне, то ще се мръкне. Топло е вътре във фурната, приятно е да седнеш край огъня, но нали път ме чака, вземам кога хляб, кога брашно и хлътвам в тъмнината. До изгрев слънце обирам цялата роса на Балкана.

Леко Алексов като че е мислил същото, што ми казва: „Преди години по това време Ангел палеше фурната. На мене къщата нали ми е на такова място, че всичко се вижда от нея. Преди години рано се съмваше на нашата улица, сега, като го няма хлебаря, по-късно се съмва, няма кой да пали огньовете и няма кой да ни буди!“

На разклона на кариерите катърите спряха, не искат да вървят към Беговица. Стоят, обърнали са глави назад, гледат ме и не мърдат, само помахват с опашки. „Тия моите катъри ги прихваща нещо – казвам на каменоделеца и почвам да размахвам камшика: – Дий! Дий!“

Не искат да отиват в кариерите. „А, обажда се Леко Алексов, катърът, ще знаеш, че е голям инат. Той може да се мери с магарешкия...“ Къде с бой, къде с думи, добичетата се кандардиха и тръгнаха, даже в лек тръс. Празната каруца подскача и гърми по каменната настилка, ние двамата се умълчахме, што, за да говорим, требе да си викаме един другиму в ушите. Пред нас в тъмнината почнаха да се белеят кариерите.

Спрях и исках да обърна каруцата, а Леко Алексов скочи със своя железен лост и ми каза: „Ти, Милойко, обърни каруцата, а аз през това време ще огледам камъка.“ И той навлезе в каменните грамади на кариерата, а аз обърнах катърите, разхлабих амуницията и тръгнах да търся каменоделеца. Каменните грамади големи, човек щом влезе и се загубва в тях. „Леко! – подвиквам. – Леко!“ Она се обади по едно време. „Пази се!“ – вика ми и веднага подир това чух как почнаха отгоре да се сгромолясват камъни. Те се удрят един друг, искри излитат изпод тях, като че цялата кариера ще пламне, обаче не пламва, ами само мята искри и потича като лавина отгоре ни. Метнах се като котка встрани, лавината погърмя, погърмя, стигна до по-слаб наклон и спря.

В един миг някой като че ми извика в ухото: „Пази се, Милойко, ще те убият!“ В следния миг видях Леко Алексов да тича с железния лост през камъните право към мене. Спря се, едва диша, целият потен. „Бре, какво щехме да направим! – казва ми той и ме гледа с леко притворени очи, като че още му хвърля огън в очите. – Един камък се изплесна, повлече другите подире си, опасна работа. Едва не попаднах в лавината!...“ – Гледам го, човечецът потрепера леко, по лицето му избила едра пот.

Опипвам камъка до себе си, камъкът също потен, студена пот го избила през нощта. „Ще трябва да внимаваме в това тъмно, дай отсам да заобиколиме“ – ми казва той и ме повежда подир себе си.

Катеря се или се провирам помежду каменните грамади, но целият съм изпънат и съм готов да се бия, щом оня рече да се обърне с лоста си срещу мене. Сега вече съвсем сигурно зная кой извърши предателството. Аз съм единственият свидетел как се пукна паметникът. Той е будувал през цялата нощ и е решил да ме покани в кариерите, за да бутне камък отгоре ми, а ако не успее да направи това, да ме удари с железния лост и след това да подкара каменната лавина, да ме затрупа, а след това... Вземам пътем, без да ме забележи, голяма отломка, ръбеста, като че е парче от стомана. Стискам камъка, той почна да се постопля и да се изпотпява в ръцете ми и целият съм нащрек. Попоглеждам надолу към пътя, долу едва се забелязват в тъмното катърите и каруцата. По едно време ми идва наум да почна да викам, но градчето е далече, кой ще ме чуе, а и цялото градче тъмно, ничий прозорец още не е запален. „Тоя камък е лъжлив, казва ми Леко Алексов, избиколи го.“ – „Аха“, обаждам се аз и заобикалям камъка, но не преставам да стоя нащрек. „Това, камъкът – чувам го оня да ми разправя, – е като диво животно. Много звяр и много стихия дреме в него. Ако имаш око да погледнеш, ще видиш как стои вътре в него било звяр, било добитък. От оная грамада там цял кон можеш да издялаш, изправен на два крака, овен да издялаш също можеш, само че не от голямата грамада, ами от другия камък, до нея дето е легнал.“ – „Да, казвам му, но за тая работа се иска око. Аз от дърво разбирам, зная кое дърво става за огрев, кое за дюшеме, кое за дограма, но от камък, да си призная, не отбирам. Знам само, че злото спи под камъка и ако отместиш камъка, злото ще излезе наяве.“ – „Ами, зло! – позасмива се Леко Алексов. – Жаба може да се вре под камъка, гушер да се укрие, буболечка.“ – „И змия“ – допълвам аз. – „Да, и змия може, само че рядко... Ето, този камък е добър за паметник!“

Той натисна с лоста, запъна и камъкът се преобърна няколко пъти, като мачкаше и ломеше под себе си по-дребните. „Върви сега подире ми, но стъпвай внимателно, да не би да събудим пак тая лавина!“

Леко Алексов почна да подтиква камъка с железния лост, аз криволичех и се спъвах подире му, без да изпускам камъка от ръката си. „А посегне, мисля си, ще го посека с тоя камък като с нож.“ Но той не посегаше, ами буташе пред себе си камъка, задъха се по нанадолнището и лека-полека го дотътра до пътя. На пътя вече равно, волю-неволю и аз взех да помагам и пунах тихо камъка в краката си. Когато свалихме

ритлата и почнахме да го бутаме по нея, за да го качим в каруцата, пак ми мина една мисъл, че она може да преобърне камъка и да ме затисне с него, но то беше само за миг. Натоварихме каруцата, турих пак ритлата. Леко Алексов остави железния лост върху потоницата и чак тогава ми каза: „Знаеш ли, Милойко, как се изплаших, кога тая пуста лавина взе да се сгромолясва. Ами ако стане жертва, помислих си тогава и два пъти се прекръстих.“ – „Че то и аз се поуплаших“ – признах на каменоделеца.

Гледах го, нищо човечец, със сламена капица, ако го перна, ще го отхвърля чак в отсрещния шанец на пътя. Но нали е нощ, тъмно, страхът най-много се усеща в тъмното. Сега стоим на пътя, край нас мракът се разрежда, небето на изток побелява и самата кариера започва да става по-светла. Страхът също тъй се разрежда, побелява и той става по-светъл и лека-полека се разсейва. Досмешава ме малко, но си мълча, не казвам нищо повече, заталям амуницията на катърите и двамата с Леко Алексов тръгваме към градеца. Не се качваме в каруцата, ами вървим един до друг подир нея. Катърите сами знаят пътя, теглят чевръсто и никъде повече не ги подканям.

Стоварваме камъка в каменоделницата. Леко Алексов обикаля около него със зачервени очи, кашля час по час (слабите хорица все кашлят сутрин, от влагата ли е, от студа ли е – не зная), после взема инструментите си и веднага почва работа. „И денем, и нощем ще дялам, Милойко, камъкът ще бъде готов, както съм обещал.“ Аз стоя, гледам коленичили човечец, дожалява ми за него и казвам съвсем тихо:

„Прощавай за оная приказка! Прощавай!“ – „Простено да ти е, Милойко!“ – казва ми каменоделецът, без да ме поглежда в очите. И подобре, че не ме поглежда, защото една предателска сълза опарва бузата ми. Обърсвам бързо сълзата – като че ли ме ухапа, осата му с оса – и повеждам катърите към улицата.

Няколко пъти минавам през деня, гледам, че Леко Алексов все дялка в двора. И вечерта минах, той окачил газена лампа и продължава да дялка. Аз не се спирам, вървя по улицата, стигам до обгорялата развалина на бай Ангеловата фурна. Пред развалината на пейката виждам, че седят кротко бай Ангел и леля Василка, загледани нанякъде или замислени за нещо. „Добър ви вечер!“ – казвам тихо и продължавам да вървя. Стигам края на улицата, обръщам се и този път свръщам при каменоделеца. „Добър вечер!“ – „Добър вечер!“ – казва ми той и дяла ритмично. – „Върви ли, върви ли?“ – „А, няма да върви! Не се е пръкнал още на тоя свят камък, дето ще се опре на Леко Алексов!“ И щом каза това, нещо рече „цик-цик“ и светлината загасна.

В двора стана тъмно. Леко Алексов се изправя бавно, но продължаваше да стиска чука в едната си ръка. „Шишето! – каза той спокойно. – Изпод длетото хвърчи камък, та ето вече второ шише чупя на лампата. Ама аз и това съм предвидил.“

Той влезе в къщи, донесе ново шише, запали лампата, светлината в двора се върна. Аз си отивам, до късно през нощта чувам работата на каменоделеца. Нали живеем през три къщи, улицата рано утихва, всичко се чува. Сутрин стана, още несъмнано, гледам, че в двора на Леко Алексов свети и човекът стои наведен над камъка. „Кога ли спи тоя човек, мисля си, и дали ляга да спи?“ – „Напредва ли?“ – питам го. „Оо, ела утре да видиш! Такъв хубав камък отдавна не съм работил!“ – „Ще дойда, ще дойда!“

Отивам на другия ден, Леко Алексов точи длетото върху точилката. Скръц, скръц! – скръца длетото. Той го опитва на палеца си. „Като бръснач стана! – ми казва. – С него сега ще издълбая имената на Василка и Ангел Кодови, за да останат върху камъка за вечни времена.“ И прилекна тогава той до камъка, огледа улицата, като че чакаше някого. Аз също погледнах, нямаше никого на улицата. Човекът поклати глава, плю на ръката, взе чука и като премери с очи, удари върху длетото. Очаквах, че както миналия път, ще се чуе трясък, че невидим гръм ще падне върху камъка да го удари в сърцето и да го разполови.

Но не стана това.

Помня, че когато оня удари с чука върху длетото, длетото се вряза безшумно в белия мрамор и в следващия миг мраморът почна да се разпада като брашно. Каменоделецът стоеше ням, на колене, в очите му се изписа ужас, гледаше бялата като брашно купчина пред себе си и нито веднъж не трепна. Помня само това, че по едно време като че искаше да каже нещо, но долната му устна се пукна на две, от нея потече кръв и почна да капе върху брадата. Помня също така, че взех да отстъпвам назад, спънах се в купчината камъни и хукнах през двора, а оня продължаваше да стои на колене и кръвта капеше по брадата му. Изведнъж се озовах пред бай Ангел и леля Василка, те седяха на пейката пред развалината, бяха много умислени. За да не прекъсвам мислите им, аз съвсем, ама съвсем тихо им казах: „Добър ви вечер!“ – и минах на пръсти край тях. Камбаната на градския часовник се обади няколко пъти, ама ни помня колко часът беше, ни нищо; мигар в такива моменти човек може да брой градският часовник колко пъти ще се обади!

Бележка на автора

Милойко много добре си спомня – дотука всичко наистина беше така. Кръвта покапа първо по брадата, но след туй тя се стече и почна да капе по ризата. Леко Алексов продължаваше да стои на колене, загледан безсмислено в бялата безсмислица пред себе си. Когато вдигна очи, той видя над оградата, че по улицата към него идва хлебарят с голямата хлебарска лопата, два пъти по-висока от къщата, а зад него ситни женицата му с ръце, пъхнати под престилката. Хлебарят се спря до оградата, подпрян на своята лопата, малко зад него се спря и женицата. Те гледаха мълчаливо Леко Алексов. Неиде почна да бие камбана (всъщност това беше градският часовник, чут от Милойко, но Милойко тогава не можа да преброи колко пъти отзвъни кулата), та щом камбаната спря да бие и последният звън се разсипа над улицата, хлебарят и женицата се обърнаха и тръгнаха към кариерата. Леко Алексов ги загуби от очи, но пък в замяна на това виждаше съвсем ясно голямата хлебарска лопата, която едрееше и се поклащаше в небето. Тя беше вече три или четири пъти по-голяма от къщите. Някой хвана Леко Алексов за рамената и го изправи, той се огледа, не видя никого, а само кръвта, която покапваше върху ризата. Той тръгна подир лопатата, излезе на улицата, преко пътя му преминаха деца, вързали летни кьнки на краката си. Улицата беше камениста, неудобна за летни кьнки, децата се спъваха често, но се пързяха. Това бяха същите ония деца, дето теглеха опашките на Милойковите катъри, а той им правеше „пух!“ с прахавицата. Леко Алексов запомни само това, че краката му също почнаха да се спъват, сякаш и на него му вързаха летни кьнки. Той се спъваше, но не спря да върви напред, вторачен към голямата хлебарска лопата. После всичко изчезна, светът стана пуст и оголен, в неговата пустотия вървяха само лопатата и Леко Алексов. По едно време в пустотията човекът съзря кариерата – тя светлееше в дъното, искреше с кварцови люспи. Голямата хлебарска лопата се изкатери по кариерата и застана горе, висока почти колкото небето. Леко Алексов се спъваше в невидимите си летни кьнки и приближаваше кариерата. Той познаваше душата на камъка и като се взираше със зачервените си очи, почна да открива в големите канари скрити зверове и добитък. Ето там кон, изправен на два крака, само че обърнат гърбом към човека. Ето там лъв, дремещ под своята черупка, див козел стои зад него и чака длетото на каменоделеца да свали черупката му и да го

извади на слънцето. И други още стоеха, пръснати живописно, сякаш това не беше каменоломня, а вкаменена скотобойна. Кой каменарски чуќ ще премахне магията и ще освободи животните на каменоломнята? Леќо Алексов не можеше да мисли, само се спъваше и вървеше към вкаменената скотобойна. Нечий гърлест глас започна да вика: „Бомбаа! Бомбаа!“, но човекът не чуваше, спъваше се и вървеше към кариерата. Гърлестият глас още по-отчаяно завика: „Бомбаа! Бомбааа!“, но Леќо Алексов не чуваше и вървеше към скотобойната, още малко и ще опипа с ръце вкаменените зверове и добитъќа, застинали за вечни времена. И когато се опита да докосне с ръќа една бича глава пред себе си, скотобойната в каменоломнята се раздвижи с гръм, надвеси се и започна да се събаря върху него. Високият каменен лъв се откърти, като едва мръдна лапите си, изправеният кон се обърна, тъй че Леќо Алексов можа да види разширените му ноздри, и в следния миг го притисна с хълбока си. Рев и мучене се понесе в кариерата, оживелият добитък хвърляше искри, блъскаше се един в друг, трошеше се каменна кост и се носеше дъх на барут. Леќо Алексов се опита да запази с ръце очите си и да зърне няма ли я някъде наблизго голямата хлебарсќа лопата. Тя гребеше в синьото небе и се отдалечаваше. Той не можа да види нищо повече, защото връхлетелият го камък му претроши ръцете, натроши костите му и го притисна с цялата си тежест. И изведнъж кариерите на Беговица стихнаха, ехото като див звяр пропълзла по Балкана и скри стъпките си във високите тревисти совати.

КРАЙ

© 1980 Йордан Радичков

Източник: <http://bezmonitor.com>
Сканиране и разпознаване: Виктор, 2002

Публикация:

Йордан Радичков, ПЕДЯ ЗЕМЯ, Разкази

Редактор Цветан Николов

Технически редактор Таня Янчева

Коректор Красимира Костова

Дадена за набор на 13. IX. 1979 г.

Формат 32/84/108 Тираж 30 650 екземпляра

Печатни коли 16 Издателски коли 13,44

Подписана за печат на 16. I. 1980 г. Излязла от печат на 28. I. 1980 г. Цена с подвързия

– 1,93 лв. Цена с подвързия – 1,35 лв.

ДП „9 септември“ – София Поръчка 1302

Профиздат 1980

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/2348>]